ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑΣ
ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ

Τμήμα Διοικητικό
Τηλ: 210 6419332
Imail:
dioikitiko@eisap.gr

Αθήνα, 13 –5 – 2024

Αρ. Πρωτ: 3496

Αρ. Εγκυκλίου: 9

Προς

τους κ.κ. Εισαγγελείς Εφετών της Χώρας

και δι' αυτών προς

τους κ.κ. Εισαγγελείς Πρωτοδικών της περιφέρειάς τους.

ΘΕΜΑ : Προδικαστικό Ερώτημα προς ΕΔΔΑ και ΔΕΕ.

ΣΧΕΤ. : α) Η υπ' αριθμ. 1/ 9-2-24 εγκύκλιός μας.

β) Η απόφαση του ΕΔΔΑ, Γεωργίου κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 57378/18, της 14-3-23.

Α. Στην §5 της (α΄) σχετικής είχαμε επισημάνει ότι, ενώ σύμφωνα με τα άρθρ. 1 και 10 του υπογραφέντος στις 2-3-2017 στο Στρασβούργο 16ου Πρωτοκ. της ΕΣΔΑ, σε συνδ. με τα άρθρ. 1 και 2 του κυρωτικού του ίδιου Πρωτοκόλλου ν. 4596/ ΦΕΚ Α΄ 32/ 26-2-19, **μόνο** ο Άρειος Πάγος, το ΣτΕ και το Ελεγκτικό Συνέδριο μπορούν «κατά την απόλυτη κρίση τους», είτε αυτεπαγγέλτως, είτε κατόπιν αιτήματος των διαδίκων, να υποβάλουν σε κάθε στάση της δίκης έως την έκδοση της απόφασης αίτημα γνωμοδότησης στο ΕΔΔΑ για ζητήματα που σχετίζονται με την ερμηνεία ή την εφαρμογή των δικαιωμάτων ή ελευθεριών που ορίζονται στην ΕΣΔΑ ή τα Πρωτόκολλα αυτής, εν τούτοις στο ΔΕΕ **μπορεί** να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα οποιοδήποτε δικ/ριο της χώρας **[** λ.χ ύστερα από αίτηση της Εισαγγελίας Πρωτοδικών

Bolzano Ιταλίας για να λάβει από όλες τις εταιρείες τηλεπικοινωνιών τα αρχεία τηλεφωνικών κλήσεων δύο κλαπέντων κινητών τηλεφώνων, προκειμένου να εντοπισθούν οι δράστες των αντιστοίχων διακεκριμένων κλοπών, ο αρμόδιος για την προκαταρκτική έρευνα και την χορήγηση της σχετικής άδειας δικαστής του Πρωτοδικείου Bolzano Ιταλίας υπέβαλε στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα όσον αφορά την ερμηνεία του άρθρ. 15§1 της οδηγίας 2002/58/ΕΚ, όπως τροποπ. με όμοια 2009/136/ΕΚ υπό το πρίσμα των άρθρ. 7, 8, 11 και 52§1 του ΧΘΔΕΕ, οπότε το ΔΕΕ / Τμ. Μείζονος Σύνθεσης αποφάνθηκε σχετικά επί της αίτησης C-178/22 στις 30/4/24 – βλ. αυτήν την απόφαση και όλες τις κατωτέρω αναφερόμενες στον ιστότοπο curia.europa.eu/ Info Curia/ Μενού Αναζήτησης, με μετάφραση στα ελληνικά **].**

Με αφορμή τα προαναφερθέντα και στο πλαίσιο των άρθρ. 23§§1 εδ. γ΄, 2 και 28§5 εδ. α΄ ν. 4938/22 (ΚΟΔ&ΚΔΛ) προς έκδοση γενικών οδηγιών στους εισαγγελικούς λειτουργούς σας γνωρίζουμε συμπληρωματικά τα κατωτέρω όσον αφορά την υποβολή προδικαστικού **ερωτήματος προς το ΔΕΕ.**

Β. 1. Η υπογραφείσα στις 13/12/2007 Μεταρρυθμιστική Συνθήκη της Λισσαβώνας που ισχύει από 1/12/2009 τροποποίησε την υπογραφείσα το 1957 στην Ρώμη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Συνθ. Ε.Κ) και την μετονόμασε σε Συνθήκη για την λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Σ.Λ.Ε.Ε). Σύμφωνα με το άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ (πρώην άρθρ. 234 της Συνθ. Ε.Κ) : «Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφαίνεται με προδικαστικές αποφάσεις: α) επί της ερμηνείας των Συνθηκών, β) **επί του κύρους και της ερμηνείας** των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων ή οργανισμών της Ένωσης. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, **δύναται**, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι **αναγκαία** για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ᾽ αυτού. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και **του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα** του εσωτερικού δικαίου, **οφείλει** να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο.....».

2. Εξάλλου σύμφωνα με το άρθρ. 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του ΔΕΕ: «Πλην του κειμένου των υποβαλλομένων στο Δικαστήριο προδικαστικών ερωτημάτων, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιλαμβάνει: **α)** συνοπτική έκθεση του αντικειμένου της διαφοράς, καθώς και των σχετικών

διαπιστωθέντων από το αιτούν δικαστήριο πραγματικών περιστατικών ή τουλάχιστον έκθεση των πραγματικών στοιχείων στα οποία στηρίζονται τα ερωτήματα· **β)** το περιεχόμενο των δυνητικά εφαρμοστέων εν προκειμένω εθνικών διατάξεων και ενδεχομένως την σχετική εθνική νομολογία· **γ)** έκθεση των λόγων που οδήγησαν το αιτούν δικαστήριο να υποβάλει ερωτήματα ως προς την ερμηνεία ή το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, καθώς και της κατά τη γνώμη του σχέσεως μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας».

Για την ερμηνεία της διάταξης του άρθρ. 94 βλέπε την απόφαση του ΔΕΕ της 6/10/21, C-561/19, Consorzio Italian Management, §§69-71, επίσης την απόφαση του ΔΕΕ της 19/4/18, C-152/17 επί της ίδιας υπόθεσης και την εκεί αναφερόμενη νομολογία. Πάντως το ΔΕΕ δύναται να αρνηθεί να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα που δεν τηρεί τις απαιτήσεις του άρθρ. 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του ΔΕΕ (βλ. την ανωτέρω απόφαση της 6/10/21, §§69-71), δηλαδή όταν το εθνικό δικ/ριο δεν του διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα τεθέντα ερωτήματα (βλ. ΔΕΕ απόφ. της 30/4/24, C-178/22, Procura della Republica presso il Tribunale di Bolzano, § 27 και απόφαση της 21/3/23, C-100/21, Q. B κατά Mercedes-Benz Group A.G, § 53) ή όταν είναι πρόδηλο ότι η ζητούμενη ερμηνεία ή εκτίμηση του κύρους του ενωσιακού κανόνα είναι άσχετη με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης ή όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης (βλ. ΔΕΕ, τις άνω αποφάσεις της 30/4/24, §27 και της 21/3/23, § 53, επίσης απόφαση της 20/9/17, C-186/16, Ruxandra Paula Andricius κ.λ.π. κατά Banka Romaneasca S.A, §20 και απόφαση της 28/3/17, C-72/15, PJSC Rosneft Oil Company κατά Hez Majesty's Treasury κλπ, § 50).

Τονίζεται ότι το ΔΕΕ είναι αρμόδιο να ερμηνεύσει το ενωσιακό δίκαιο και όχι να αποφανθεί επί της ερμηνείας εθνικών νομοθετικών ή κανονιστικών διατάξεων, ούτε επί του ζητήματος κατά πόσον τέτοιες διατάξεις συμβιβάζονται με το ενωσιακό δίκαιο, οπότε όταν τα τεθέντα ερωτήματα έχουν διατυπωθεί κατά τρόπο αδόκιμο ή υπερβαίνουν το πλαίσιο των κατ' άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ καθηκόντων του ΔΕΕ, εναπόκειται στο τελευταίο να συναγάγει από το σύνολο των στοιχείων που του υπέβαλε το εθνικό δικ/ριο και κυρίως από την αιτιολογία της παραπεμπτικής απόφασης, εκείνες τις διατάξεις ή τις έννοιες του ενωσιακού

δικαίου που χρήζουν ερμηνείας λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς. Έτσι το ΔΕΕ, αν χρειάζεται (προβαίνοντας σε ορθή εκτίμηση του υποβληθέντος δικογράφου της παραπεμπτικής απόφασης), μπορεί να αναδιατυπώσει τα προδικαστικά ερωτήματα και να λάβει υπόψη του ενωσιακούς κανόνες, στους οποίους το εθνικό δικ/ριο δεν αναφέρθηκε κατά την διατύπωση του ερωτήματός του (βλ. ΔΕΕ απόφαση της 30/4/24, C-178/22, Procura della Republica presso il Tribunale di Bolzano, § 27 – απόφαση της 14/1223, C-28/22, T.L, W.E κατά Getin Noble Bank S.A, § 53 – απόφαση της 14/12/23, C-206/22, T.F κατά Sparkasse Südpfalz, §20 – απόφαση της 17/11/22, C-175/21, Harman International Industria Inc. κατά A.B. S.A, §31).

3. Το ΔΕΕ έχει ερμηνεύσει την διάταξη του άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ με πλειάδα αποφάσεων (βλ. αντί πολλών άλλων απόφαση της 15/9/10, C-386/09, Jhonny Briot κατά Randstad Interim, Sodexho SA και Council of the European Union – απόφαση της 27/4/06, C-96/04, Standesamt Stadt Niebull), από τις οποίες η πληρέστερη είναι κατά την κρίση μας η ήδη προαναφερθείσα απόφαση του Τμήματος Μείζονος Σύνθεσης του ΔΕΕ της 6/10/21, C-561/19, Consorzio Italian Management και Catanta Multiservizi SpA κατά Rete Ferroviaria Italiana SpA, σε αίτηση του Ιταλικού Συμβουλίου της Επικρατείας.

Γ. Τα κομβικά σημεία της ανωτέρω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ είναι τα εξής :

1. Η διαδικασία προδικαστικής παραπομπής στο ΔΕΕ αποσκοπεί στην διασφάλιση της ενότητας της ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου, έτσι ώστε αυτό να έχει το ίδιο αποτέλεσμα εντός όλων των κρατών-μελών χωρίς αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία του, αφού η εφαρμογή του είναι υποχρεωτική για τα εθνικά δικ/ρια, καθισταμένης έτσι δυνατής της διασφάλισης της συνοχής του, της πλήρους αποτελεσματικότητας και της αυτονομίας του, καθώς επίσης εν τέλει του ιδιάζοντος χαρακτήρα του δικαίου των Συνθηκών, το οποίο έχει την δική του ορολογία και αυτοτελείς έννοιες, οι οποίες δεν έχουν κατ' ανάγκη το ίδιο περιεχόμενο με τις έννοιες που ενδεχομένως απαντούν στο εθνικό δίκαιο (βλ. §§ 27, 28, 45 της άνω απόφασης και την εκεί αναφερόμενη νομολογία).

2. Το άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ καθιερώνει την άμεση συνεργασία μεταξύ του ΔΕΕ και των επιφορτισμένων με την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου εθνικών δικ/ρίων, έτσι ώστε το πρώτο τους παρέχει και μάλιστα δεσμευτικά τα στοιχεία του δικαίου αυτού που τους είναι αναγκαία για την επίλυση της

διαφοράς, επί της οποίας καλούνται να αποφανθούν, ενώ τα δεύτερα συμπράττουν ουσιαστικά στην προσήκουσα εφαρμογή και στην ομοιόμορφη ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου, καθώς και στην προστασία των δικαιωμάτων που η ενωσιακή έννομη τάξη παρέχει στους ιδιώτες (βλ. §§ 29, 30 και 36 της άνω απόφασης και την εκεί αναφερόμενη νομολογία).

3. Σύμφωνα με το άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ, ενώ τα λοιπά εθνικά δικ/ρια **«δύνανται»** να υποβάλλουν προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ **αν το κρίνουν «αναγκαίο** για την έκδοση της δικής τους απόφασης», εν τούτοις **το εθνικό δικ/ριο κατά της απόφασης του οποίου δεν χωρεί ένδικο μέσο**, όταν ανακύπτει ενώπιόν του ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία ευρωπαϊκού κανόνα (σ.σ : πρωτογενούς και παραγώγου δικαίου) ή με το κύρος τέτοιου κανόνα (σ.σ : παραγώγου δικαίου), **υποχρεούται «κατ' αρχήν»** να το παραπέμψει προδικαστικά στο ΔΕΕ (βλ. §32 της άνω απόφασης και την εκεί αναφερόμενη νομολογία).

Ας σημειωθεί ότι όταν το προδικαστικό ερώτημα αφορά **το κύρος** ενωσιακού κανόνα, ο οποίος εν τέλει κρίθηκε από το ΔΕΕ στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής ως άκυρος, τούτο συνεπάγεται την ακυρότητα όλων των πράξεων που εκδόθηκαν βάσει του εν λόγω κανόνα και εναπόκειται στα αρμόδια ενωσιακά όργανα να εκδώσουν νέα πράξη για την θεραπεία της κατάστασης [Ε. ΕΛΕΥΘΕΡΟΓΛΟΥ – Α. ΤΣΙΝΑΣΛΑΝΙΔΟΥ, ΤοΣ 2018, 325 επ. ιδίως 327 – βλ. λ.χ. απόφαση ΔΕΕ/ Τμ. Μείζονος Σύνθεσης της 8/4/2014, C-293/12 (Digital Rights Ireland Ltd) και C-594/12 (M. Seltlinger κλπ), σε ΤοΣ 2014, 416 επ. με παρατηρ. Κ.-Χ. ΛΑΧΑΝΑ και σε Ποιν. Δικ. 2017, 795 επ, η οποία ύστερα από προδικαστικά ερωτήματα αντίστοιχα του Ιρλανδικού High Court και του Αυστριακού Συνταγματικού Δικ/ρίου αποφάνθηκε ότι είναι άκυρη και συνεπώς ανίσχυρη η οδηγία 2006/24/ΕΚ («για την διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών και για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ», η οποία είχε ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη με τον ν. 3917/ 2011), διότι υπερβαίνει τα όρια που επιβάλλει η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας υπό το πρίσμα των άρθρ. 7, 8 και 52§1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔΕΕ) – βλ. και Κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, «Το απόρρητο των

ηλεκτρονικών επικοινωνιών μετά την βάσανο του ΔΕΕ.....», ΤοΣ 2014, 213 επ.].

4. Το ανωτέρω εθνικό δικ/ριο που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό **απαλλάσσεται** από την υποχρέωση προδικαστικής **παραπομπής κατ' εξαίρεση μόνο** όταν διαπιστώνει :

α. ότι το ανακύψαν ζήτημα δεν είναι ουσιώδες – καθοριστικό για την έκβαση της δίκης, στην οποία δηλ. δεν ασκεί επιρροή ή δεν είναι συναφές με το αντικείμενο της δίκης (βλ. §§ 33, 34, 66 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ και την εκεί αναφερόμενη νομολογία – βλ. επίσης τις §§ 23, 25 της β΄ σχετικής) **ή**

β. ότι η επίμαχη διάταξη του ενωσιακού κανόνα έχει ήδη ερμηνευθεί από το ΔΕΕ, ιδίως όταν το ανακύψαν ζήτημα είναι κατ' ουσία ταυτόσημο με ζήτημα που απετέλεσε ήδη αντικείμενο προδικαστικής απόφασης σε ανάλογη περίπτωση ή όταν η πάγια νομολογία του ΔΕΕ επιλύει το επίδικο νομικό ζήτημα, ανεξάρτητα από το είδος των διαδικασιών από τις οποίες προήλθε η νομολογία αυτή, ακόμη και αν τα επίδικα ζητήματα δεν ταυτίζονται απολύτως [σ.σ : οπότε ο εθνικός δικαστής θεωρεί εύλογα ότι έχει επαρκώς διαφωτισθεί σχετικά], επισημαινομένου πάντως ότι ακόμη και αν υπάρχει σχετική νομολογία του ΔΕΕ, αυτό δεν εμποδίζεται να αποφανθεί εκ νέου, εφόσον τα έχοντα την ευχέρεια εθνικά δικ/ρια κρίνουν σκόπιμο να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής απόφασης, ενώ η έκδοση της τελευταίας δεν εμποδίζει τον αποδέκτη αυτής εθνικό δικαστή να απευθυνθεί εκ νέου στο ΔΕΕ, πριν επιλύσει την διαφορά στην κύρια δίκη, ακόμη και για τον λόγο ότι αντιμετωπίζει δυσχέρειες κατανόησης της αρχικής προδικαστικής απόφασης (βλ. §§ 33, 36, 37, 38, 66 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ με την εκεί μνημονευόμενη νομολογία) **ή**

γ. όταν [σ.σ : κατά την θεωρία της «σαφούς πράξης»] η ορθή ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου παρίσταται τόσο προφανής, ώστε να μην καταλείπει περιθώριο για καμία εύλογη αμφιβολία, οπότε ο εθνικός δικαστής επιλύει το ζήτημα με δική του ευθύνη, **εφόσον** βεβαίως σχηματίσει την πεποίθηση, ότι **εξίσου προφανής** θα εμφανιζόταν η συγκεκριμένη ερμηνευτική λύση **στα λοιπά δικ/ρια** τελευταίου βαθμού δικαιοδοσίας των κρατών-μελών **και στο ΔΕΕ** και εφόσον αυτός λάβει υπόψη : **(i)** τις τυχόν αποκλίσεις μεταξύ των διαφορετικών γλωσσικών αποδόσεων του εν λόγω ενωσιακού κανόνα τις

οποίες τυχαίνει να γνωρίζει, ιδίως όταν οι αποκλίσεις αυτές προβάλλονται από τους διαδίκους και αποδεικνύονται, **(ii)** ότι κάθε ενωσιακός κανόνας ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του συνόλου των διατάξεων του ενωσιακού δικαίου, των σκοπών του και του σταδίου εξέλιξης αυτού κατά τον χρόνο εφαρμογής της οικείας διάταξης, **(iii)** ότι το γεγονός, πως η τελευταία επιδέχεται περισσότερες άλλες ερμηνευτικές εκδοχές, σαφώς δεν συνεπάγεται ύπαρξη εύλογης αμφιβολίας ως προς την ορθή ερμηνεία, οσάκις καμία από τις άλλες εκδοχές δεν είναι αρκούντως πειστική για τον εθνικό δικαστή, ιδίως ενόψει των προεκτεθέντων στο αμέσως προηγούμενο εδάφιο της παρούσης, **(iv)** τον σκοπό της διαδικασίας της προδικαστικής παραπομπής (διασφάλιση της ομοιόμορφης ερμηνείας του ενωσιακού δικαίου) στην περίπτωση που ο εθνικός δικαστής λαμβάνει γνώση ύπαρξης αποκλίνουσας (και πολύ περισσότερο αντιφατικής) νομολογίας μεταξύ των δικ/ρίων του ίδιου κράτους-μέλους ή μεταξύ των δικ/ρίων διαφορετικών κρατώ-μελών σχετικά με την ερμηνεία ενωσιακού κανόνα που έχει εφαρμογή στην διαφορά της κύριας δίκης, οπότε στην περίπτωση αυτή (ο εθνικός δικαστής) οφείλει ιδιαίτερη προσοχή κατά την τυχόν εκτίμηση ότι δεν υφίσταται εύλογη αμφιβολία ως προς την ορθή ερμηνεία του επίμαχου ενωσιακού κανόνα [βλ. §§ 33, 39, 40, 44, 46-49, 59, 66 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ και την εκεί μνημονευόμενη νομολογία – βλ. επίσης τις αποφάσεις της Ολομ. ΣτΕ 2347 και 2348/ 2017, αμφότερες με οριακή πλειοψηφία σε ΝΟΜΟΣ, για το ότι συντρεχούσης της αμέσως ανωτέρω τρίτης περίπτωσης το ΣτΕ δεν όφειλε να απευθύνει στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία των κριτηρίων που πρέπει να πληροί τρίτη χώρα (Τουρκία), για να θεωρείται ασφαλής σε πρόσφυγα (από την Συρία), όπως αυτά είχαν καταγραφεί στο άρθρ. 56 ν. 4375/16, που είχε ενσωματώσει στην ελληνική έννομη τάξη το άρθρ. 38 («έννοια των ασφαλών τρίτων χωρών») της οδηγίας 2013/32/ΕΕ («σχετικά με κοινές διαδικασίες για την χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας»)].

δ. Επίσης το εθνικό δικ/ριο τελευταίου βαθμού δύναται να μην υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ για λόγους απαραδέκτου σύμφωνα με τις εθνικές διατάξεις που προβλέπουν την ενώπιόν του διαδικασία λ.χ όταν ο διάδικος εγείρει ζήτημα ερμηνείας ενωσιακού κανόνα μετά την άσκηση της «προσφυγής του» μεταβάλλοντας το αντικείμενο της διαφοράς και ιδίως όταν το εγείρει ύστερα από μια πρώτη προδικαστική παραπομπή, υπό την

επιφύλαξη όμως των ενωσιακών αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας. Η πρώτη επιτάσσει να εφαρμόζονται όλοι οι εφαρμοστέοι επί ενδίκων βοηθημάτων κανόνες, αδιακρίτως, τόσο δηλαδή στα ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται σε παράβαση του ενωσιακού δικαίου, όσο και στα παρεμφερή αυτών ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται σε παράβαση του εθνικού δικαίου, ενώ σύμφωνα με την δεύτερη οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν πρέπει να καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η ενωσιακή έννομη τάξη, λαμβανομένων υπόψη των θεμελιωδών αρχών του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας. Το ΔΕΕ δέχεται ότι οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες, σύμφωνα με τους οποίους το αντικείμενο της διαφοράς καθορίζεται από τους προβαλλόμενους στην οικεία «προσφυγή» λόγους κατά τον χρόνο της ασκήσεώς της, είναι σύμφωνοι με την αρχή της αποτελεσματικότητας, αφού εξασφαλίζουν έτσι την ομαλή διεξαγωγή της δίκης, ιδίως προλαμβάνοντας καθυστερήσεις συμφυείς με την εκτίμηση των νέων ισχυρισμών. Έτσι το εθνικό δικ/ριο μπορεί υπό τις περιστάσεις αυτές να θεωρήσει το αίτημα προδικαστικής απόφασης μη απαραίτητο/ μη αναγκαίο και αλυσιτελές (βλ. §§ 52, 60-65, 66 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ και την εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

5. Όπως τα λοιπά εθνικά δικ/ρια έτσι και το δικαστήριο, του οποίου η απόφαση δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα κατά το εσωτερικό δίκαιο (άρθρ. 267 εδ. γ΄ της ΣΛΕΕ), διαθέτει την ίδια αποκλειστική εξουσία εκτίμησης για την αναγκαιότητα υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης και την λυσιτέλεια των ερωτημάτων, αξιολογεί δε με ιδία ευθύνη κατά τρόπο ανεξάρτητο και με την δέουσα προσοχή κατά πόσο συντρέχει περίπτωση από τις αναφερόμενες στο εδάφιο Γ. 3 της παρούσης, τονιζομένου ότι η κατ' άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ διαδικασία άμεσης συνεργασίας μεταξύ ΔΕΕ και εθνικών δικ/ρίων (βλ. το εδάφιο Γ. 2 της παρούσης) είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε πρωτοβουλία των διαδίκων και ουδόλως συνιστά ένδικο βοήθημα παρεχόμενο σε αυτούς προς επίλυση της διαφοράς που εκκρεμεί στο εθνικό δικ/ριο. Έτσι το γεγονός ότι ένας διάδικος υποστηρίζει πως για την επίλυση της διαφοράς τίθεται ζήτημα ερμηνείας ενωσιακού κανόνα, δεν υποχρεώνει το εθνικό δικ/ριο να δεχθεί ότι ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, αλλά η

πρωτοβουλία υποβολής στο ΔΕΕ, ο καθορισμός και διατύπωση των προδικαστικών ερωτημάτων εναπόκειται αποκλειστικά στο εθνικό δικ/ριο [ανεξαρτήτως μάλιστα του ισχύοντος στην κύρια δίκη κατηγορητικού ή ανακριτικού συστήματος – ΕΛΕΥΘΕΡΟΓΛΟΥ & ΤΣΙΤΑΣΛΑΝΙΔΟΥ, ΤοΣ 2018, 325 επ. ιδίως 330], το οποίο οφείλει δηλαδή να απευθύνει στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα μόνον όταν πράγματι ανακύψει τέτοιο ζήτημα και διαπιστώσει ότι δεν συντρέχει κάποια από τις περιπτώσεις του εδαφίου Γ. 3 της παρούσης, ενώ οι διάδικοι δεν δύνανται ούτε να μεταβάλουν το περιεχόμενο του ερωτήματος [σ.σ : παρά μόνο να υποβάλλουν προς κρίση σαφές και ορισμένο σχετικό αίτημα]. Επίσης εναπόκειται στο εθνικό δικ/ριο να αποφασίσει σε ποιο στάδιο της διαδικασίας της ενώπιόν του δίκης είναι σκόπιμο να απευθύνει στο ΔΕΕ προδικαστικό ερώτημα και πάντως όχι μετά την περάτωση της ενώπιόν του διαδικασίας, αφού τότε το ΔΕΕ είναι αναρμόδιο να επιληφθεί (βλ. §§ 34, 35, 50, 53-58, 66 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ με την εκεί μνημονευόμενη νομολογία – βλ. επίσης ΔΕΕ απόφαση της 30/4/24, C-178/22, Procura della Republica presso il Tribunale di Bolzano, § 26).

Δ. 1. Οσάκις το εθνικό δικ/ριο, που αποφαίνεται κατά το εσωτερικό δίκαιο σε τελευταίο βαθμό, εκτιμά ότι δεν υποχρεούται να απευθύνει στο ΔΕΕ προδικαστικό κατ' άρθρ. 267 της ΣΛΕΕ ερώτημα, επειδή διαπιστώνει ότι συντρέχει περίπτωση από τις αναφερόμενες στο εδάφιο Γ. 3 της παρούσης, **πρέπει** σύμφωνα με το άρθρ. 47 εδ. β΄ του ΧΘΔΕΕ (περί δίκαιης δίκης) **να αιτιολογεί ειδικά** την εκτίμησή του αυτή και συγκεκριμένα πρέπει να προκύπτει από το σκεπτικό της απόφασής του, είτε ότι το ανακύψαν ζήτημα ερμηνείας ενωσιακού κανόνα δεν ασκεί επιρροή στην επίλυση της διαφοράς, είτε ότι η ερμηνεία της επίμαχης ενωσιακής διάταξης βασίζεται στην νομολογία του ΔΕΕ, είτε ότι ελλείψει τέτοιας νομολογίας η ερμηνεία του ενωσιακού κανόνα παρίσταται τόσο προφανής, ώστε να μην καταλείπεται περιθώριο εύλογης αμφιβολίας, είτε εν τέλει ότι συντρέχουν λόγοι απαραδέκτου απτόμενοι της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού δικ/ρίου εχόντων ληφθεί υπόψη των ενωσιακών αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας (βλ. § 51 της άνω από 6/10/21 απόφασης του ΔΕΕ).

2. Ομοίως και το **ΕΔΔΑ δυνάμει της (β΄) σχετικής** αποφάνθηκε ότι το εθνικό δικ/ριο, που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό κατά το εσωτερικό δίκαιο, οφείλει να αιτιολογεί την άρνηση υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο

ΔΕΕ λόγω συνδρομής κάποιας από τις μόλις προαναφερθείσες περιπτώσεις, όπως προβλέπει η νομολογία του ΔΕΕ (βλ. και την υπ' αριθμ. 1/24 εγκύκλιο της Εισαγγελίας Α.Π [αντ/λέα Γ. Σκιαδαρέση]).

Ε. Αναιτιολόγητη μη υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ παρά την σχετική υποχρέωση του εθνικού δικαστή που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό ή ακόμη αυθαίρετη μη συμμόρφωσή του στην σχετική δεσμευτική απάντηση του ΔΕΕ, αντίκειται στο ενωσιακό δίκαιο και θεμελιώνει υπό προϋποθέσεις **εξωσυμβατική (αδικοπρακτική) ευθύνη του οικείου κράτους-μέλους** προς αποζημίωση (βλ. ΔΕΕ απόφαση της 30/9/2003, C-224/01, Gerhard Köbler κατά Repiblik Österreich, §§ 51 επόμ.). Έτσι το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ιταλία σε καταβολή αποζημίωσης στον προσφεύγοντα κατά το άρθρ. 41 της ΕΣΔΑ, αφού διαπίστωσε παράβαση του άρθρ. 6§1 της ΕΣΔΑ λόγω αναιτιολόγητης παράλειψης υποβολής προδικαστικού ερωτήματος στο ΔΕΕ κατ' άρθρ. 267 εδ. γ΄ της ΣΛΕΕ (βλ. ΕΔΔΑ απόφαση της 8-4-2014, αρ. προσφ. 17.120/09, Dhahbi κατά Ιταλίας).

Ο Αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου

Γεώργιος Δ. Σκιαδαρέσης

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ :

1. **κ. Υπουργό Δικαιοσύνης.**
2. **κ. Πρόεδρο του Αρείου Πάγου.**
3. **κ. Υπουργό Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών/ Νομικό Συμβούλιο του Κράτους/ Θεματικός Σχηματ. Υποθέσεων της Ε.Ε & των Δικαστηρίων της, του ΕΔΔΑ & των Δικαστηρίων της Αλλοδαπής.**